

Ярова В.С.

науковий співробітник
Харківського художнього музею,
аспірант Харківської державної академії
дизайну і мистецтв

НЕВІДОМІ ЛІНОГРАВЮРИ ЄВГЕНА КОРОВ'ЯНКА

Анотація. В статті викладено результати дослідження роботи харківського художника Євгена Коров'янка в галузі гравюри на лінолеумі, введено в науковий обіг маловідомі естампи автора, що не підлягали мистецтвознавчому аналізу.

Ключові слова: харківська графіка, ліногравюра, Євген Коров'яно.

Аннотация. Яровая В.С. *Неизвестные линогравюры Евгения Коровьянко.* В статье изложены результаты исследования работы харьковского художника Евгения Коровьянко в области гравюры на линолеуме, введены в научный оборот малоизвестные, неизученные эстампы автора.

Ключевые слова: харьковская графика, линогравюра, Евгений Коровьяно.

Annotation. Yarova V.S. *Unknown linocuts Yevhen Korov'yanko.* In the article the results of research of work of the Kharkiv artist Yevhen Korov'yanko are expounded in industry of engraving on linoleum, the not popular prints of author, which was not subject a study of art analysis, are entered in a scientific turn.

Keywords: Kharkiv graphic arts, linogravyura, Yevhen Korov'yanko.

Постановка проблеми. Мистецтво гравюри на лінолеумі посідає особливе місце серед граверних технік. З'явившись на початку ХХ століття, ліногравюра не має багатого підґрунтя традицій, на кшталт офорту чи ксилографії. Не заперечуючи органічні зв'язки даного виду естампу з загальною друкарською традицією, все ж таки зазначимо, що його становлення в мистецтві ХХ століття «з чистого аркуша» обумовило значну інтенсивність розвитку, вражаючий діапазон образотворчих пошуків та експериментів. Відносна простота, легкість гравіювання та в той же час широкі формотворні можливості привернули до новітньої техніки як вже відомих художників, так і початківців. Досить швидко затвердившись на теренах європейської графіки, вона до середини століття посіла одне з провідних місць в українському мистецтві естампу.

В харківській графіці 1950-х – 1970-х ліногравюра була найактуальнішою з друкованих технік, до якої звертались і знані фахівці-графіки, і живописці в прагненні розширити свої мистецькі горизонти. До когорти харківських малярів, які збагатили надбання гравюри на лінолеумі, належить і Євген Іванович Коров'яно (1939-2010). Творча спадщина митця пережила справжнє відродження у місцевому культурному осередку 2008-2009 року, коли відбулись його персоналії у Харківському Будинку художника, Харківському Будинку вчених, галереї «Імідж» (м. Чугуїв), Харківському художньому музеї? вийшов друком альбом-каталог «Простір і час Євгена Коров'янка» [1]. Художні здобутки митця були презентовані в усьому їх жанрово-тематичному, стилістичному, образному розмаїтті. Ліричні українські пейзажі, насичені повітрям та світлом красвиди Криму, виразні за формою та змістом портрети, непересічні акварельні роботи, майстерні начерки олівцем. Кожен елемент «Мистецької мозаїки» (сама так називалася одна з експозицій) сприймався як відкриття, як «одкровення» на тлі багаторічного скромного та безпретензійного творчого шляху Є.Коров'янка. Були в експозиційному просторі і естампні роботи — ілюміновані аквареллю ліногравюри з серії «Подорож Україною» (1970-2005), що вразили глядачів та критиків глибинною образною наповненістю та високою майстерністю виконання. Слід зауважити, що ліногравюра не грала провідної ролі в творчості художника. Натомість фаховий рівень експонованих аркушів давав можливість стверджувати, що заняття гравіюванням не були аматорськими пробами актуальної на той час техніки, а мали характер послідовних мистецьких пошуків Є.Коров'янка, ґрунтованих на серйозних технічних навичках. Відтак поставало питання про місце ліногравюри в творчості митця, про існування інших аркушів в його доробку. Аналіз друкованої графіки автора, що не підлягала раніше окремому науковому розгляду, ускладнювався відсутністю відомостей про інші відбитки, крім зазначеної серії, та став можливим завдяки виявленню раніше не експонованих творів, що належать родині художника. Велике значення в ході дослідження мали також друкарські форми, награвіровані Є.Коров'яно імовірно в 1960-1980-х роках, та збережені до сьогодні. Виконаний сучасним майстром Р.Оруджевим ти-

Надійшла до редакції 3.10.2012

раж дозволив значно розширити уявлення про набутки Є. Коров'янка в галузі гравюри на лінолеумі.

Основна частина дослідження. Сьогодні спадщина митця в техніці ліногравюри налічує понад чотириох десятків естампів, досить різних за рівнем складності, манерою виконання та сюжетними зверненнями. Разом з найпростішими за композиційними та графічними засобами, можливо учнівськими, роботами присутні професійно виконані, цікаві за візуально-формальними рішеннями відбитки. Очевидно, навички роботи з лінолеумом Є.Коров'янка отримав ще за студентських років. Про це свідчить відзнака, що йому було присуджено на IV курсі навчання у Харківському державному художньому училище за подану на конкурс, присвячений Т.Г.Шевченко, ліногравюру «Наймичка» (1961) [2].

Серед надрукованих 2012 року аркушів окрему групу складають вже знайомі за попередніми експозиціями відбитки з серії «Подорож Україною». Однак теперішній тираж дає змогу побачити гравюри у їх первинному вигляді, без обробки аквареллю. Відсутність кольорових ефектів, в даному випадку, виводить на перший план суто графічні чесноти аркушів, коли контраст чорного та білого підсилює візуальне враження від лінійно-штрихових комбінацій. Переплетіння смуг складаються у стилізовані, декоративно вирішені частини ландшафту: рослини, архітектурні споруди тощо, надаючи відбиткам характеру вишуканого мережива, майже ювелірного виконання. Влучну характеристику ліногравюр майстра маємо у статті О.Денисенко до каталогу виставки 2009 року: «Вбачаємо у його графічно-контурних, іноді орнаментально-«кучерявих» композиціях вплив української витинанки, вибійки, вишивки, а ще добре відомої зараз образно-орнаментальної символіки трипільської культури» [3]. В кожному з пейзажних естампів Коров'янка, як то «Котельва — батьківщина Сидора Ковпака» (1971), «На Дністрі» (1972), «Сумщина» (1976), «Хмільник» (1976), виявився справжній його хист в сюжетно буденних, зовнішньо не декларативних композиціях розкривати глибокі філософсько-світоглядні ідеї та образи. Ніби тихим голосом, без надриву та зайвої експресії говорити про речі, що стосуються найтаємніших, найважливіших відчуттів та роздумів. Тут і гармонійне існування людини у Всесвіті, і ідилічний мікрокосм української етноментальності, і захоплення красою та досконалістю навколишнього природного устрою. Зауважимо, що зазначені твори хронологічно належать до періоду так званого соціалістичного реалізму, коли в мистецтві панували теми індустріалізації, будівництва, розвитку сільського господарства. Коров'янка ж не просто віддає перевагу ідеологічно нейтральному пейзажу, він свідомо відмовляється від реалістичної мови радянських краєвидів, зробивши акцент на альтернативних просторово-пластичних принципах відтворення навколишнього. Роботи автора вирізняються з поміж інших естампів зазначеної доби не тільки жанрово-тематичним аспектом, важливо відзначити їх своєрідну художню мову. Час створення естампів — період найвищого розповсюдження ліногравюри в українській графіці, що серед іншого характеризувався

уніфікацією художніх засобів та прийомів. Прагнення монументальності у побудові композицій, досить часто призводило до плакатності відбитків, втрати специфічних образотворчих засобів техніки. Тим цінніше сьогодні, виокремити серед загалу творів непересічні, цікаві за образно-художньою канвою зразки. Роботам Коров'янка властиве гармонійне поєднання всіх художніх засобів, де акцентована роль лінії узгоджена з плавкістю, закругленістю основних елементів; тонова різнобарвність ілюмінованих аркушів не перешкоджає вишуканості, тактовності загальної кольорової гами; ліричність, навіть мрійливість емоційного ладу поєднується з глобальним світоглядним характером образів.

Зв'язок з українською образотворчою традицією відчувається у трьох декоративно вирішених гравюрах «Золота рибка», «Козачок» та «Україна». Характерне розміщення композиційних елементів рядками, що йде від традиції вишивки, надають аркушам ритмічності, структурованості, чіткої продуманості місця та ролі кожної складової зображення. В центрі композиції «Україна» - символічна фігура дівчини у національному одязі. Відомо, що Є.Коров'янка цікавився етнографічними пошуками, особливостями костюмів різних регіонів України і певні знання в цій галузі стали йому у нагоді при створенні естампу [4]. Людські постаті присутні і в аркуші «Козачок», однак автор вирішує їх узагальнено, застосувавши асоціативний прийом: за архітектонікою фігури нагадують вітряки, унаочнюючи зв'язок з старовинною архітектурою. Орієнтація на народне мистецтво відбилася у семантичній наповненості зображень, присутності знаків та символів, притаманних вишивці, писанці тощо. Художник використовує найпоширеніші мотиви рослинного та геометричного орнаментів, коріння яких сягає глибинних джерел. Так в ліногравюрах «Козачок» та «Україна» переважають ромби, хрести, зигзаги, трикутники та їх комбінації, тобто декоративні елементи, що визначаються дослідниками як символи діяльності природних сил. І знову постає справді знакова для творчості Коров'янка ідея нерозривного зв'язку людини та природи. В цілому ж, загальна декоративність та специфічна форма зображень наводять на припущення про прикладний характер зазначених творів. Враховуючи, що Є.Коров'янка певний час працював художником проектно-кошторисного бюро Харківського міського управління торгівлі та Харківського обласного промислового художньо-оформлювального комбінату [5], цілком можливо, що прикладна галузь графіки входила до сфери його художніх інтересів. Збереглося також декілька невеликих за розмірами, награвірованих на лінолеумі композицій, що вміщують тексти, на кшталт: «Зі святом», «Вітаю з березневим святом» та т.п. Сьогодні немає відомостей, чи були ці роботи виконані з метою їх практичного, промислового застосування, чи, можливо, вони були призначені для особистого використання.

Декоративно-орнаментальні ремінісценції властиві і образу дівчини, органічно доповненому рослинними елементами та зображенням гнізда з птахами. Вплетені в волосся гілки з листям та ягодами, паши-



*Є.Коров'янка.
Хмільник. Із серії
"Подорож Україною".
Ліногравюра.
Приватна колекція*



*Є.Коров'янка. Козачок. Ліногравюра.
Приватна колекція*

на пара мають не випадковий характер. Маючи широке розповсюдження в українському художньому та літературно-пісенному фольклорі, згадані образні моделі традиційно виступають символами родючості, розквіту, сімейної злагоди, кохання та надають композиції алегоричного, а не портретного звучання. Відзначимо, що портретні пошуки Є.Коров'янка були більш цілеспрямованими та плідними в галузі офорту. Це відбилося у низці майстерно виконаних та різноманітних за образно-психологічними знахідками гравюр. Портретні звернення, втілені Є.Коров'янкою в ліногравюрі, не чисельні. Художник не ставив на меті створення зображення конкретної людини, найчастіше образи позбавлені індивідуальних рис та особистісних характеристик. До цього ряду відносимо аркуші, що можна умовно найменувати «Танцівниця» та «Ню». Названі твори, можливо, не такі досконалі з точки зору технічного виконання як, скажімо, естампи з серії «Подорож Україною», проте безумовно становлять інтерес в контексті комплексного дослідження доробку майстра. В даних роботах автор використовує зовсім інші графічні засоби, надає перевагу штриховим прийомам, залишаючи великі площини чорного неторканими. Між тим гравер досить вдало вирішує складні пластичні завдання, пов'язані з відтворенням людської фігури, передачею динаміки рухів та жестів, уникаючи статичності, застиглості постатей.

В жанровому розмаїтті естампного доробку Коров'янка домінуюче положення займає пейзаж, представлений у декількох тематичних варіаціях. Окрім вже згаданої серії «Подорож Україною», автор виконав узагальнено вирішений краєвид зі стогами, в якому вдало передано особливий стан нічного спокою, мрійливо-ліричний настрій, майстерно відторе-

но віддзеркалення на водній поверхні. До пейзажного жанру можна віднести і морський мотив, виконаний у ліногравюрі. Інший за емоційним наповненням, експресивно напружений естамп являє собою складне переплетіння корабельного обладнання, що складається у вигадливу картинку з обраного митцем ракурсу. Звертався Є.Коров'янка і до міських краєвидів. Існують дві ліногравюри, виконані напевно в один період – кінець 60-х років минулого століття, та присвячені Харкову. В якості сюжетів художник обирає важливі, навіть знакові в архітектурі нашого міста культові споруди — Благовіщенський та Успенський собори. Обидві гравюри, збережені в авторських відбитках, виконані Коров'янкою у незвичній силуетній манері, характерній для російських майстрів кольорового естампу Г.П.Отроумової-Лебедевої, В.Д.Фалілеєва та інших. Акцент на ролі плями, площин кольору надають творам цікавого, нетрадиційного для автора звучання. Альтернативні художні прийоми, застосовані майстром, вагомо розширюють уявлення про діяльність Коров'янки в галузі ліногравюри, його технічні пошуки та мистецькі експерименти. Одним з напрямків пошуку були і тонові варіації. Аркуші були надруковані в два кольори, що давало змогу художнику акцентувати потрібні деталі: вікна будинків, архітектурні елементи, людські постаті.

До тематичного діапазону ліногравюр Коров'янка належить і натюрморт. В одному із збережених аркушів автор обирає досить нетривіальний об'єкт - гриби. Невимушене розміщення елементів надає композиції природності, позбавляє її постановочного характеру, що досить часто притаманний жанру. Буденна простота сюжету, так би мовити відсутність візуальних ефектів, завжди потребує від художника додаткової уваги до його образотворчого втілення. Так в аркуші «Гуси» Коров'янка блискуче вдалося поєднати привабливість анімалістичного жанру з пластичними можливостями гравюри на лінолеумі.

Набутки Коров'янки в галузі ліногравюри втілилися також у графіці малих форм, а саме в екслібрисах. Наразі відомо п'ять книжкових знаків, виконаних художником в даній техніці. Мистецтво екслібриса в українській графіці другої половини ХХ століття відзначено інтенсивним розвитком та актуалізацією книжкового знаку у тогочасному художньому просторі. Активна експозиційна практика, видавнича діяльність в цій сфері, поява чисельних Клубів любителів книги та екслібриса значно сприяли залученню харківських митців до створення книжкових знаків [6]. Специфіка даного різновиду мистецтва передбачає особливу образно-художню систему, де важливу роль грають лаконізм засобів, композиційна цільність, насиченість смисловими деталями, що влучно характеризують біб-

ліотеку чи її власника. Всі ці риси можна віднести до екслібрисів Є.Коров'янка. Важливим під час створення книжкових знаків обґрунтовано вважається близьке знайомство автора з книголюбом, що дає можливість створення органічного образу, позбавленого відчуття байдужості та відсторонення. Так, «Екслібрис Сітарської Л.В.» (1987) було виконано Є.Коров'янкою для близької знайомої. Зображення побудовано у вигляді сфери, в середині якої розміщено морський краєвид та фігуру русалки. Крім того, художник додає загальновідому емблему медицини, акцентуючи таким чином професійну належність Л.В.Сітарської. Цікавим з точки зору підбору композиційних елементів є також «Екслібрис Г.В.Айдембекова». В центрі зображення розташовано корабель, який нібито вириває з темряви, з-під дощових хмар на відкритий, яскраво освітлений сонцем простір. Зображення морського судна з вітрилами зустрічаємо і в «Екслібрисі сім'ї Змієвських». Однак на відміну від попереднього знака, де корабель грає роль центру, в останньому екслібрисі всі складові щільно вписані у абрис вітрильника. Тобто, зберігаючи в цілому подібність графічних засобів, митець надає знакам індивідуальності шляхом композиційних варіацій. Інший за стилістикою та графічною мовою «Екслібрис Харківського театру ляльок ім. Крупської», змістовне наповнення якого пов'язане з легендарною виставою театру «Чортів млин».

Висновки. Розглянуті в ході дослідження ліногравюри Є.Коров'янка, раніше відомі та вперше введені в науковий обіг, свідчать про значний інтерес митця до даної техніки та тривалу роботу в цій галузі. Доробок художника вміщує різні за жанрами, образними варіаціями, пластичними прийомами естампи, більшість яких виконана на високому фаховому рівні. Сюжетно-образна альтернативність гравюр Коров'янки загалом соціалістичних естампів, їх непересічне формально-пластичне втілення дозволяють визначити надбання художника як важливий внесок у розвиток харківської ліногравюри радянської доби. Результати дослідження не тільки вагомо розширюють уявлення про творчу особистість Євгена Коров'янка, але й доповнюють історію харківської графічної школи другої половини ХХ століття новими сторінками.

Література:

1. Простір і час Євгена Коров'янка. Живопис, графіка: Альбом-каталог. – Х.: Майдан, 2009. – 69 с.
2. Власний архів Е.М.Солошенко.
3. Простір і час Євгена Коров'янка. Живопис, графіка: альбом-каталог. – Харків: Майдан, 2009. – С.3-4.
4. Там само, с. 6.
5. Там само, с.66.
6. Молочинський М.І. Харківський книжковий знак / Ін-т сходознавства і міжнар. відносин «Харківський колегіум», Харк. клуб екслібрисистів. - Харків: Б.в., 2002. - 167 с., [10] окр. л. іл.: іл.